

PŘÍLIŠ MNOHO PROBLÉMŮ

Speciální pedagog – amatér na jejich řešení stačit nebude

Když jsem se ptal předsedy Asociace speciálních pedagogů Jiřího Pilaře, jaká témata z poslední doby považuje pro profesi, jejichž představitele zastupuje, za nejpodstatnější, vůbec nezaváhal. Zlepšování nedobré situace v oblasti inkluzivního vzdělávání, formulace v *RVP základního vzdělávání* zajišťující nárok na minimální doporučenou úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření, neutěšenou situaci ve školských výchovných zařízeních a taky odměňování všech pedagogických pracovníků, tedy i speciálních pedagogů, psychologů a vychovatelů, kteří kvůli přístupu vlády bývají označováni jako „pedagogové druhé kategorie“.

Etoped a vedoucí ambulatního oddělení Střediska výchovné péče na pražském Klíčově J. Pilař připomíná proces masivní podpory inkluzivního vzdělávání, který je postaven zejména na legislativě přijaté v roce 2016 a prosazován vlivnými skupinami aktivistů. Její kořeny jsou ale hlubší, opírají se o rozsudek Evropského soudu pro lidská práva z roku 2007, kterým byla odsouzena Česká republika s tím, že způsob vzdělávání sedmnácti ostravských Romů (a Romek) byl diskriminační. J. Pilař vzpomíná, že právě v souvislosti s touto kauzou byl tehdy propuštěn z MŠMT, kde pracoval jako vedoucí odboru speciálního školství, prevence a institucionální výchovy (a ten byl rozmetán, doplňuje ještě), protože s připravovanými neodbornými změnami prosazovanými tehdejšími ministry O. Liškou a jeho pravou rukou paní K. Laurenčíkovou nesouhlasil.

Nepovedená inkluze

„Inkluze, tedy začleňování jedinců s postižením nebo znevýhodněním do většinové společnosti, tak jak byla v posledních letech prosazovaná, se prostě nepovedla. Není to pouze názor můj, ale je podpořen zkušenostmi mnoha pedagogů v běžných základních školách. Je možné začlenit do běžného vzdělávání žáky s tělesným postižením nebo smyslovým postižením (ale s nevidomými či neslyšícími je to už složitější, protože vyžadují skutečně vysokou

Předseda ASP ČR Jiří Pilař

odbornost), není to jednoduché, ale jde to. Problém je zejména u dětí s mentálními postiženími, ale i u žáků se závažnými poruchami chování nebo s těžkými formami ADHD, kteří dokáží vyučovací hodinu totálně rozvrátit. S těmi si totiž obvykle učitelé v běžných školách nevědí rady, konečně nejsou na to připraveni, ani k tomu nemají vytvořeny nezbytné podmínky,” vysvětluje J. Pilař. Upozorňuje, že školy problémy a zvláštnosti, které práce s těmito dětmi přináší, velmi často neumějí řešit. A negativní přístup k nim je demotivační, žáci ztrácejí zájem o vzdělávání, nechťejí

do školy chodit. Navíc situace v oblasti psychického zdraví se v posledních letech výrazně zhoršovala zejména kvůli narušeným sociálním vazbám v covidové době, byť ta bývá často výmluvou i tam, kde to nefungovalo ani před covidem.

„Nárůst psychických problémů mezi klienty našeho zařízení, tedy střediska výchovné péče, byl za posledních zhruba deset let markantní. Podle statistiky, kterou si vedeme, stoupl počet klientů s rizikovým chováním o více než 45 procent,” poznamenává J. Pilař. Tento trend ilustruje skutečnou situaci v naší mladé generaci – je obklopena stále větším množstvím zážitků, často negativních, osobních problémů a různých obtížných životních situací, s nimiž se nedokáže vypořádat. „V posledních letech přibyl do tohoto spektra další – absence pravidelné školní docházky v době pandemie Covidu-19, z čehož se mnoho dětí ještě nevzpamatovalo. Navíc supluje me čím dál častěji péči dětských psychiatrů, kterých je velmi málo, a pracujeme i s dětmi psychicky nemocnými, což nám fakt nepřísluší,” dodává J. Pilař.

Pro všechny pedagogické pracovníky ve školách a školských zařízeních tyto změny představují vyšší obtížnost jejich práce. Jako glosu k tomu J. Pilař poznamenává, že zatímco objem financí pro učitele částečně narostl, na ostatní pedagogy, na vychovatele, na speciální pedagogy a na další podpůrné profese nezbytné pro zvládnutí složitých situací ve školách se zapomnělo.

Budou peníze na asistenty?

Proinkluzivní opatření přinesla do škol vlnu rostoucího počtu asistentů (především asistentek) pedagoga. Jejich práci a podporu školy často přijímaly pozitivně, rostly ale výrazně náklady na jejich platy. „V současnosti velká část z nich pracuje v rámci tzv. šablon, tedy jsou placeni z projektů, to se ale s koncem roku změní,” upozorňuje předseda ASP ČR. Doufá, že výsledkem změny bude stav, který on sám spolu se svými spolupracovníky ještě kdysi na MŠMT prosazoval, a tedy že se asistent pedagoga stane běžným pracovníkem školy, že finance na jeho plat půjdou do rozpočtu školy standardní cestou, jak je to v současnosti ve speciálním školství a ředitelé tak budou motivováni investovat i do jejich dalšího vzdělávání.

Otázkou zůstává, kolik těchto peněz bude a jestli se v návaznosti na tuto změnu nebude počet asistentů míst ve školách redukovat. V současné době, osm let po startu inkluzivních změn, které ve výsledku růst počtu asistentů pedagoga přinesl, vyšplhaly náklady k osmi miliardám korun.

Z pozice předsedy Asociace speciálních pedagogů jsem průběžně v jednání s výkonným ředitelem Unie zaměstnavatelských svazů Vítem Jáskem a předsedou ČMOS pracovníků školství Františkem Dobšíkem ohledně zamýšlených platových úprav pedagogických pracovníků. Jsme domluveni, že podpoří náš návrh, aby nebyli preferováni pouze učitelé, což se stalo loni, ale všichni pedagogičtí pracovníci. Tedy i ti, bez kterých by nemálo učitelů nebylo schopno naučit děti s různými nedostatkostmi ani 1 + 1, Tedy, pane ministře, také speciální pedagogové (-žky), psychologové (-žky) ve školách i v poradenských zařízeních a asistenti (-tky) pedagogů. Držme si palce, ať se to alespoň od ledna 2025 podaří.

J. Pilař

V průběhu prázdnin nenechala J. Pilaře v klidu část stanoviska arcibiskupa Jana Graubnera, který připomínkoval návrhy revize RVP pro předškolní a základní vzdělávání. V šestém bodu svých připomínek napsal: „Je třeba revidovat systém, aby právo na vzdělávání bylo sice bezplatné a nárokové, avšak bylo k dispozici pouze dětem a rodičům, kteří nenarušují chod školy a vzdělávání ostatních žáků. Primárně odpovědní za výchovu dítěte jsou rodiče, proto by bylo vhodné přenést tuto odpovědnost v případě problematického a nezvladatelného chování zpět na rodiče, jelikož vyloučení pro-

blematického žáka pouze z výuky není systémové řešení, které přináší školám dostatek nástrojů, jak situaci zvládat.“

„Nemohu vydýchat ‚svatá slova‘ pana arcibiskupa Graubnera,“ reagoval předseda ASP J. Pilař. „Koneckonců, proč zlobivé dítě neposlat místo do školy podojít kravku, vyplít len či posekat obilí, respektive neposadit je od devíti let k pásu ve výrobní hale. K tomu školu nepotřebuje, nebude ve třídě otravovat spolužáky a ještě za to dostane nějakou kačku. Tak chápu slova pana arcibiskupa v jeho snaze pomoci školám efektivněji vzdělávat ty, kteří o to mají zájem. Ale

co ti, kteří zájem příliš nemají a demonstují to zlobením? Necháme je zpusťnout? Co když je na vině jejich psychické zdravotní postižení nebo porucha typu ADHD, za kterou ti, skutečně mající tuto diagnózu, nemohou? Je pravdou, že by se tak vyřešil i nedostatek učitelů, mohli se propustit ti, kteří svojí ignorancí žáky spíš ničí než vzdělávají a stát by konečně našel finanční prostředky na zaplacení těch zbývajících, kteří chtějí dětem skutečně pomoci. Ale kdo by na tom vydělal, když by byla téměř pětina lidí negramotných? Proto to beru spíš jako pokus o nejnepjný žert pana arcibiskupa, který ani on nemyslí příliš vážně.“

A teď se hledá každý halíř, který by se mohl škrtnout. „Určitou smysluplnou redukci vidím v tom, že asistent bude skutečně k ruce učiteli a nejen konkrétnímu žákovi. Tak to běží mnohde na západ od nás a funguje to,“ poznamenává J. Pilař.

Hledat úspory ve svém rozpočtu

„Ministr financí Zbyněk Stanjura prohlásil, že každý rezort musí hledat úspory ve svém rozpočtu. Máme obavy, že ministerstvo bude úspory hledat tam, kde je to pro něho nejjednodušší, tedy v organizacích, které zřizuje. Což je celá oblast výchovných ústavů a středisek výchovné péče a některé speciální školy. U nás už objem financí klesl za posledních patnáct let zhruba na polovinu,“ upozorňuje J. Pilař.

Na jedné straně tedy klesá rozpočet, na straně druhé naopak přibývá klientů, stoupají ceny a přibývá potřebnosti etopedické péče. „Znamená to, že při organizování aktivit pro klienty se hledají možnosti pokud možno s minimálními náklady. Dřív jsme s nimi chodili do kin, divadel i do tanečních, to jsme v podstatě vyškrtli. Minimálně organizujeme výjezdy. Chodíme na vycházky, domlouváme možnosti využití tělocvičen v okolí, pro víkendové akce využíváme naše detašované pracoviště v Kostelci nad Labem... Musíme vybírat, na co máme. Pokud nakupujeme nějaké vybavení pro aktivity klientů, využíváme laskavosti sponzorů a preventivních projektů pražského magistrátu. Díky nim máme velmi dobré sportovní vybavení, hradíme další odborné vzdělávání pracovníků, což bychom z ministerských peněz nepořídili,“ říká J. Pilař.

Úskalí malých škol

Institucionalizace se ale nedotýká pouze oblasti asistentů pedagoga, ale stejně tak i školních speciálních pedagogů a školních psychologů. V uplynulém roce se zejména pedagogicko-psychologické poradny obávaly toho, že se z nich stanou „zaměstnavatelské agentury“, což by představovalo spoustu organizačních problémů a výrazný nárůst administrativy. A to navíc pomíjíme skutečnost, že by na ně časem dopadla povinnost tyto odborníky školám poskyt-

nout navzdory tomu, že na trhu práce je jich výrazný nedostatek. Ve výsledku tedy malé školy do 179 žáků budou moci čerpat finanční prostředky na tyto profese z podpůrných opatření. To znamená, že na poradnách (a ne SPC) bude doporučování těchto podpůrných opatření. A neřeší to otázku dosažitelnosti těchto odborníků.

Problém se navíc propojuje ještě s jednou plánovanou změnou, a to je minimalizace počtu „malých škol“, zejména vesnických do 200 žáků. Z některých vyjádření to vypadá, že v těchto školách pod hranicí kritické velikosti nebude možné poskytovat služby, na které jsme v současnosti ve školách zvyklí. To v podstatě znamená, že by tyto školy na školní speciální pedagogy a školní psychology nedosáhly.

„Řešení této otázky není jednoduché. Projel jsem řadu evropských států a viděl jejich organizaci školství. Například ve Švédsku je slučování malých škol pod jedno ředitelství celkem běžné. Je prostě pravda, že fungování školy se čtyřiceti padesáti dětmi jako samostatný subjekt je velmi drahé a nerentabilní. Myslím, že si to v současnosti nemůžeme dovolit. Nevadilo by mi, kdyby malou vesnickou školu vedl pedagogicky vedoucí učitel a její ředitelství s veškerou administrativou by bylo v obci s větší školou, kde by se zajiš-

toval provoz pro školy v několika okolních obcích. A tam si dovedu představit, že by takové součtenství škol mělo podmínky pro to, aby vytvořilo místo pro školního psychologa nebo speciálního pedagoga,“ uvažuje J. Pilař. Jistě, uznává, že škola je pro obec důležitá, že by tedy bylo ideální, kdyby mohly existovat i školy malé, ale za současných ekonomických podmínek to nepovažuje za reálné a určitá centralizace řízení by školu mohla v obci zachovat.

Nejen metodické doporučení

Významným úspěchem, kterého v uplynulých měsících dosáhla ASP společně s Asociací pracovníků pedagogicko-psychologických poraden a Asociací ředitelů ZŠ, bylo zakotvení nároku na minimální doporučenou úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření v těle RVP ZV.

„Původně se NPI ČR na základě zadání od ministerstva školství chystalo zapracovat příslušnou zmínku pouze do přidruženého metodického materiálu. V takovém případě by ale bylo toto ustanovení závazné pouze pro školy zřizované ministerstvem školství, pro ostatní by to mělo pouze charakter doporučení,“ poznamenává J. Pilař. Po dlouhých jednáních se podařilo prosadit, že v těle RVP se objeví stručný text, který právě na tuto záležitost v me-

► todice odkazuje, a školy je budou muset v ŠVP respektovat. „V rámci našich jednání s partnery z dalších asociací jsme se dohodli, že zmínka v těle RVP je dostačující, tedy věřme, že MŠMT vše dodrží podle dohody,“ říká.

Speciální pedagog – amatér

Co ale zdaleka nevyvolává u J. Pilaře nadšení, to je návrh na snižování studijních a odborných požadavků na speciálního pedagoga. Nositelem takové odbornosti by mohl být pedagog po pouhých 150 hodinách přípravy v rámci dalšího vzdělávání. „Je to nešťastné řešení, po 150 hodinách kurzů to bude pořád jen speciální pedagog – amatér, který při vší snaze může nadělat víc škody než užítku. Podle mého by měl mít speciální pedagog vystudován studijní program alespoň na úrovni bakaláře. Tím získá speciálněpedagogické základy, může pracovat třeba jako vychovatel ve výchovném ústavu nebo v dětském domově, ve školní družině apod. Ale pokud by měl být smysluplným diagnostikem či metodikem ostatním pedagogům například pro užší specializace, magisterské absolutorium by mělo být podmínkou.

Shutterstock

Podle mého názoru je bakalář pro školního speciálního pedagoga či psychologa velmi malá kvalifikace,“ popisuje J. Pilař.

Problém aktuální situace v oblasti speciální pedagogiky podle něho je, že zájem o toto studium klesá, věk speciálních pedagogů v praxi roste. Mnohde je průměrný věk pedagogů ve speciální škole padesát let a více. A když pak zkušenosti speciální pedagogové odcházejí do důchodu, je málo mladých, kteří by po nich mohli jejich práci plnohodnotně převzít. V rámci speciální pedagogiky podle J. Pilaře stále více schází etopedi, kteří ve školách a hlavně ve výchovných a diagnostických ústavech a ve střediscích výchovné péče pracují možná s nejsložitější klientelou školní populace.

Prostor pro sociálního pedagoga

Na místa hlavně ve školách, která dříve zastávali etopedi, přicházejí v současnosti

stále častěji sociální pedagogové. Jde o odbornost, která se začala na vysokých školách nabízet zhruba před patnácti dvaceti lety, jejich pozice je ale problematická, stále ještě nepatří navzdory svému označení mezi „pedagogy“ se všemi bonusy, které tato profese přináší. V rámci návrhu novely školského zákona a zákona o pedagogických pracovnících se ale tato možnost o prázdninách objevila, i když s nesouhlasným stanoviskem ministerstva financí. Prostě – něco by to stálo.

„Podle zkušenosti z různých okolních zemí se dá říci, že skutečně funkční sociální pedagog je pro školu určitě výhodou. Je to profese, která v oblasti péče o děti s rizikovým chováním své místo má,“ konstatuje J. Pilař. Bylo by podle něho dobré, pokud by se podařilo sociálního pedagoga zařadit do katalogu prací mezi pedagogické profese.

Rodinné skupiny v bytech

Mezi prázdninové legislativní změny patří i novela zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, kterou předkládají poslanci a poslankyně

Jan Berki, Matěj Ondřej Havel, Nina Nováková, Olga Richterová, Renáta Zajíčková, Zdeněk Kettner a Vladimír Balaš. V návrhu se říká: „Péče zajišťovaná dětskými domovy probíhá způsobem, který se v nejvyšší možné míře podobá běžnému rodinnému životu. Pokud je to možné, péče zajišťovaná dětskými domovy probíhá v samostatných rodinných skupinách v bytech v bytových domech anebo v rodinných domech v běžné zástavbě. Je kladen důraz na nejvyšší možné začlenění dětí do společnosti.“

„Z mého pohledu je to krok správným směrem, i když mnohde již tato možnost existuje roky. Už v minulosti v době, kdy jsem pracoval na pražském magistrátu, jsme zřizovali na sídlišti Černý Most ve velkých bytech jednotlivé výchovné skupiny rodinného typu. Ředitelství bylo vždy v některém z pražských dětských domovů. Bylo to tehdy trochu na hraně zákona, ale pro děti to znamenalo výrazný

Asociace speciálních pedagogů ČR, z. s. mění své sídlo:

Střední škola, základní škola a mateřská škola pro sluchově postižené Holečkova 104/4, 150 00 Praha 5

„Řeknu vám, měnit sídlo zapsané společnosti, to je strašný úřad. Jednal jsem opakovaně na příslušném soudu a měl jsem pocit, že žádám o politický asyl bůhvíkdě. Založit asociaci bylo podstatně jednodušší,“ glosuje situaci předseda ASP J. Pilař.

přínos v socializaci, v naději na standardní přechod do běžného života. Podpořit tuto možnost výchovy dětí mimo rodinu způsobem, který ji co nejvíc připomíná, je určitě správné,“ říká J. Pilař. Připomíná ale k tomu, že toto řešení není z nejlepších a předpokládá řadu výdajů, což v současné době může znamenat problém.

Odklady a změny související

Diskutovaným tématem nejen o prázdninách bylo i řešení odkladů povinné školní docházky. Změna, která by je měla výrazně omezit, směřuje k tomu, že by mohl být odklad doporučen pouze dítěti se závažným zdravotním znevýhodněním nebo dítěti s odlišnými kulturními nebo jinými životními podmínkami. „Je pravda, že otázka odkladů se prostě řešit musí. V současné době máme skutečně odklady příliš mnoho, přes dvacet procent, jinde v Evropě se toto číslo pohybuje okolo čtyř pěti procent. Souhlasím s tím, že každý odklad by měl být přesně zdůvodněn z odborného psychologického a speciálněpedagogického hlediska, zájem rodičů o prodloužení bezstarostného dětství pro dítě by v tom skutečně neměl hrát roli,“ poznamenává J. Pilař.

Problém současného řešení podle něho je, že nejsou dostatečně využívány přípravné třídy, které při základních školách občas existují. Vysvětluje, že tato školská zařízení umožňují větší individualizaci než třídy v mateřských školách, pomohou dítěti postupně se adaptovat na školní prostředí a na školní způsob práce a podpoří je v úspěšném vstupu do „plnohodnotné“ školy. Pokud by ale součástí změny mělo být zrušení přípravných tříd, představovalo by to zejména pro školsky nezralé děti problém a krok zpět. Minimalizace odkladů s sebou bude muset přinést zejména změnu způsobu práce v prvních ročních třídách základní školy, intenzivní metodickou přípravu elementaristek a v zásadních případech i pedagogickou asistenci. „Nezbývá než věřit, že se tato masivní změna podaří lépe než přetrvávající inkluzivní projekt vytvořený diletanty ve vysokých státních funkcích a ochromený preferováním ideologie před odborností,“ doufá J. Pilař.